

ביעור וידידי מעשרות

הרב יצחק דביר

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשערך. ובה הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשערך ואכלו ושבעו. למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה. (דברים יד, כח-כט)

התרומות והמעשרות נוהגות במחזורים של שלש שנים, בשנתיים הראשונות מעשר שני, ובשנה השלישית מעשר עני. בסופו של מחזור זה מצוה התורה לסיים את הפרשת התרומות והמעשרות עד כה. בלשון חז"ל נקרא הדבר "ביעור מעשרות".

מצות ביעור מעשרות חלה בשעה שבו מרבית פירות שלשת השנים הקודמות כלו. לפי ההלכה פירות שצמחו עד לט"ו בשבט שייכים עדיין לשנה שעברה, משום כך הבינו חכמים שרק בחג הפסח של השנה הרביעית כבר תמו רוב פירות השנה השלישית, ובזמן זה יש לבצע את ביעור המעשרות¹. השנה, התשע"ט, הינה השנה הרביעית, ובה חל חיוב ביעור מעשרות.

בדברי חז"ל ישנן גירסאות שונות האם את הביעור יש לבצע בערב הפסח, או שמא בערב חג שביעי של פסח. למעשה פסק השולחן ערוך² שהחיוב חל בערב שביעי של פסח, ויש המהדרין לבער כבר בערב חג ראשון של פסח³.

מה צריך לעשות?

לפני זמן הביעור אנו חייבים לסיים את כל חובותינו במצוות התלויות בארץ. הביעור מתמקד בארבעה נושאים:

א. פירות שעדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, או עיסה שלא הופרשה ממנה חלה – חובה להפריש לפני שביעי של פסח. (חשוב לזכור זאת לגבי שמן ויין מתעשייה

1. שו"ע יו"ד שלא קמא.

2. שם סעיף קמ"ד.

3. שבט הלוי (חי"א קטז אות לא), וראה עוד בדברי הגר"מ אליהו (התורה והארץ ח"ה עמ' 39 ובהערות שם).

ביתית, לימונים מהחצר וכדומה)⁴. מי שבביתו ישנם פירות שאינם מעושרים, והוא אינו נמצא בביתו בערב החג, ינהג כמובא בהערה⁵.

ב. מעשרות שהופרשו ועדיין לא ניתנו לכהנים, ללויים או לעניים – חובה לתת אותם לפני שביעי של פסח. (לעניים או ללויים עצמם מותר לשמור את המעשר שקיבלו ולהשתמש בו גם לאחר החג)⁶.

ג. תרומה או חלה שהפרישו ועדיין לא שרפו / לא השליכו לאשפה – יש לבצע זאת לפני שביעי של פסח.

ד. מטבע שחיללו עליו מעשר שני – יש להשחית אותו, או לחלופין לחלל אותו על שתי כפות סוכר (לומר 'מטבע זו תהיה מחוללת היא וחומשה על סוכר זה'), להמיס אותו במים ולשפוך לכיור לפני החג.

מי שמחלל את המעשר שלו על מטבע המצוי באחת מקרנות המעשרות, או בעמותת כושרות – אינו צריך לדאוג לחילול המטבע.

יודי מעשרות

ביום שביעי של פסח בשנה זו, אחר שסיימנו את כל המוטל עלינו בביעור המעשרות, הורתה התורה לומר 'לפני ה'" נוסח יודי מעשרות (נקרא גם 'הודית המעשר') בו אנו מודיעים על קיום הפרטים כולם כהלכה, מודים לה' על הזכות שניתנה לנו להנות מגידולי ארץ ישראל, ומתפללים להמשך ההשגחה גם לעתיד.

4. החיוב אינו חל על ירקות שנלקטו החל מראש השנה תשעט, משום שהם אינם שייכים לשנה שעברה. ירושלמי (מעשר שני ה, ג). ועיין עוד בישועות מלכו מעשר שני יא, ג.

בשו"ת שבט הלוי (חי"א קטז אות כז) כתב שאין חובה לעשר לפני הביעור פירות מן השוק מפני שיתכן שכבר עושרו קודם לכן. אולם דעת הגרש"ז אויערבך (מעדני ארץ שביעית ז, טו), והגר"מ אליהו (התורה והארץ ח"ה עמ' 40) שישנה חובה בכך.

5. עליו להפריש את המעשרות בערב החג לפי הנוסח הרגיל, אך במקום לומר 'בצפוני' או 'בדרומו' יאמר 'מה שאני עתיד להפריש לשם תרומה הרי הוא תרומה גדולה' וכן הלאה 'מה שאני עתיד להפריש לשם מעשר וכו'. לאחר סיום ההפרשה – עליו להקנות את התרומות והמעשרות לכהנים ללויים ולעניין, כאשר הוא מקנה את הקרקע שתחת פירות התרומה יחד עם התרומה לכהן, וזו שתחת המעשר ללוי, וזו שתחת מעשר העני לעני, עליו לצייין שם של כהן לוי ועני ספציפיים. (המנוי על קרן מעשרות כלשהי, אינו צריך להקנות את המעשר ללוי או לעני, משום שהוא נקנה להם מאליו).

כאשר ישוב לביתו – יטול מן הפירות חלק שיותר ממאית, יעטוף וישליכהו, ויפריד מן הפירות עשירית המיועדת ללוי, ועשירית המיועדת לעניים ויתן להם.

6. שו"ע י"ד שלא, קמד. מפשטות לשונו שם משמע שהחיוב חל גם על פירות שעדיין מצויים על העץ (אם כבר עבר יותר משליש גידולם), ויש לקטוף אותם ולעשר מהם. אך רוב האחרונים כתבו שאין חיוב לתלוש מן העץ. (בפועל ישנם מעט פירות שגדלים בתקופה זו וחנוטו לפני ט"ו בשבט).

חכמים הקפידו מאוד שרק מי שבאמת קיים את כל הפרטים במדויק, בכל שלשת השנים האחרונות, יאמר את נוסח הויידוי, מפני ש"כעס הוא לפני המקום מי שהוא אומר עשיתי ולא עשה". משום כך, כבר בסוף דור התנאים יש שביטלו את אמירת הנוסח מחמת חוסר הקפדת הציבור על פרטי דינים שונים בתרומות ומעשרות. גם בימינו פוסקים רבים הורו שלא לומר את נוסח הויידוי, מפני שרבים אינם מקפידים על נתינת המעשרות ללויים ולעניים, הפירות אינם נשמרים בטהרה, לא מקפידים להפריש מן הפירות המשובחים ועוד.⁷

מאידך יש הסוברים שאת הויידוי אין לומר רק כאשר לא נהגנו כדון, אך כאשר עשינו כל מה שביכולתנו ונהגנו לפי הוראות חכמים המתאימות לדור זה – אפשר לומר את ויידוי המעשרות.⁸

הנוהגים לומר את הנוסח יאמרו ביום שביעי של פסח כדלהלן:

בערתי הקדש מן הבית, וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני, לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא אכלתי באני מסנו, ולא בערתי מסנו בטמא, ולא נתתי מסנו למת. שמעתי בקול ה' אלהי, עשיתי ככל אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש.

השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שצויתנו עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בכנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ובמטר ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפרות.

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלוקי אבותינו, קשם שצויתנו לקיים מצות בעור מעשרות ויידוי מעשרות, כן יזכנו הקב"ה לקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות מהתורה,

7. חכמת אדם שערי צדק יא, כג. הרב קוק משפט כהן נו, וכן פסקו החזון איש (דמאי ו, ב), כרם ציון (מג, כד), הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ז רלב), שבט הלוי (ח"א קטז אות לב) והגר"מ אליהו (התורה והארץ ח"ה עמ' 41).

8. האדר"ת (אחרית השנים א, ז), הגרי"מ טיקוצ'ינסקי (ספר ארץ ישראל עמ' קיג) והגר"ע יוסף (חזון עובדיה תרומות עמ' רפא).

הגר"מ אליהו (שם) הורה שמספק או כזכר אפשר לומר את הנוסח כקורא בתורה, אולם הרב קוק (שם) העיר שבאמירת הנוסח כאשר לא קיים את כל המוטל עליו יש חסרון ובכך מעקיס את המקום.

וְכֵן מִצֻּוֹת בְּעוֹר וְדָדֵי מַעֲשָׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה, בְּבִיאַת גּוֹאֵל אֶדְכָּךְ וּבְנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, אָמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן.⁹

9. הפיסקה הראשונה אלו פסוקי הוידיי האמורים בתורה, הפיסקה השנייה הינה תוספת האמורה במשנה מעשר שני ה, יג, ותוספת יהי רצון כתב הגר"מ אליהו (התורה והארץ ח"ה עמ' 43).